

Koulutapaturmien ehkäisy

Ideakortti-sarjaa julkaisee Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesin Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen -tulosalueen Kuntien hyvinvointistrategiat -ryhmä.

Ideakorteissa esitellään ohjeita ja ratkaisuja, joiden avulla eri alojen ammattilaiset voivat kehittää toimintatapojaan.

ISSN 1456-4475

Koulutapaturmien ehkäisy -hankkeessa mukana olleissa kouluissa sattui vuosittain tapaturma 10–15 prosentille oppilaista. Pääosin tapaturmat olivat lieviä, suurin osa hoidettiin koulussa, vajaa 30 prosenttia lähetettiin jatkohoitoon terveyskeskukseen, hammashoitolaan tai sairaalaan. Aineistoon ei osunut ainoatakaan vakavaa tapaturmaa. On kuitenkin syytä muistaa, että lapselle sattuneella tapaturmalla saattaa olla jopa elinikäinen vaikutus. Hanke toteutettiin vuosina 2002–2004 ja siinä oli mukana kouluja neljästä kunnasta.

Tapaturmahankkeen tuloksia

Hankkeen tavoitteena oli saada tietoa koulutapaturmista sekä kehittää koulujen tapaturmantorjuntaa. Tietojen keräämistä varten koulujen tuli täyttää lomake kaikista, pienistäkin tapaturmista. Ensimmäisenä vuonna lomaketta suunniteltiin ja kehitettiin, lukuvuonna 2003–2004 ilmoituksia kertyi tasaisesti koko vuoden ajan. Tapaturmailmoituksia kertyi yli tuhat.

Tapaturmien luonne

Tapaturmat olivat yleensä lieviä, puolet tapaturmista oli joko ruhjeita tai avohaavoja tai mustelmia tai kuhmuja. Nyrjähdyks- tai venähdysepäily oli kysymyksessä 23 prosentissa, murtumaepäily oli kysymyksessä 9 prosentissa ja aivotärähdysepäily 4 prosentissa tapauksista. Vajaa 30 prosenttia tapaturman uhreista oli lähetetty jatkohoitoon, näistä terveyskeskukseen 20 prosenttia, sairaalaan 3 prosenttia ja hammashoitolaan 4 prosenttia. Tapaturmalomake täytettiin tapaturman sattuessa eikä siihen siten kirjattu tietoja jatkohoidosta.

Välitunnit ja liikunta

Välitunnit ja liikuntatunnit olivat tapaturma-altteinta aikaa, lähes puolet tapaturmista sattui välitunneilla ja noin kolmannes liikuntatunneilla. Teknisen tai tekstiilityön tunneilla sattui 7 prosenttia ja muilla tunneilla 6 prosenttia tapaturmista. Alaluokkalaisilla välituntitapaturmien osuus oli suurempi kuin yläluokkalaisilla, välituntitapaturmat vähenivät tultaessa yläluokille ja liikuntatapaturmien osuus kasvoi.

Ympäristön merkitys

Ympäristön merkitys oli ilmeinen noin 10 prosentissa tapaturmista, välillisesti ympäristöllä oli merkitystä noin 30 prosentissa tapaturmista. Yhteensä noin 2/5 tapaturmista oli sellaisia, joissa parempi ympäristö voisi vähentää tapaturmariskiä. Merkittävin ympäristötekijä oli talviliukka. Osoittautui, että ovet ja portaat eivät olleet niin vaarallisia paikkoja kuin oli ennakoitu, näissä tapahtui 10 prosenttia tapaturmista.

Kolme kärjessä

- välitunnit
- liikuntatunnit
- talviliukka

Yleisimmät vammat

- ruhje, avohaava 30 %
- nyrjähdyks- tai venähdysepäily 23 %
- mustelma tai kuhmu 21%

Sattumistilanne

- välitunti 45 %
- liikuntatunti 29 %
- teknisen tai tekstiilityön tunti 7 %
- koulumatka 4 %

Ympäristön vaikutus

- suora vaikutus 10 %
- epäsuora vaikutus 30 %

Koulumatkat ja liikenne

Koulun alkuun ajoittuvat koulumatkan turvallisuuskampanjat ovat selvästi tuottaneet hyvää tulosta. Koulumatka- tapaturmien osuus aineistossa oli vain 4 prosenttia. Valtaosa koulumatkojen tapaturmista oli liukastumisia tai pyöräily-onnettomuuksia. Pyöräillessä sattui kaatumisia, törmättiin toiseen pyöräilijään tai törmättiin reunakiveen. Koulumatkojen lisäksi tällaisia tapaturmia sattuu siirryttäessä koulun ulkopuolelle, jolloin törmämisä sattui, kun pyöräiltiin suuressa ryhmässä.

Erot koulujen välillä

Tilastoituja tapaturmia verrattaessa oppilasmääriin ilmeni eroja koulujen välillä, parhaissa tapauksissa 5 prosentille oppilaista sattui tapaturma vuosittain, pahimmissa tapauksissa joka viidennelle oppilaalle. Koulujen erilainen aktiivisuus tapaturmailmoitusten tekemisessä sekä epätarkkuus oppilastiedoissa selittää eroja koulujen välillä. Kuitenkin koulukohtaisia eroja ilmeisesti on. Näiden eron analysoiminen auttaisi yksittäistä koulua selvittämään omaa tilannettaan ja kehittämään omaa turvallisuuttaan.

Erot luokka-asteilla

Alaluokkien koulujen ja yläluokkien koulujen välillä ei ollut havaittavaa eroa tapaturmien yleisyydessä. Luokka-asteita verratessa eroja kuitenkin tuntui olevan. Vaikuttaa siltä, että tapaturmien määrä nousee alaluokkien aikana ja laskee yläluokilla. Tapaturmaluvut ovat korkeimmat 7-luokalla, mihin selityksenä voi olla koulun vaihto ja murrosiän kuohuntavaihe.

Tytöt ja pojat

Tapaturmia sattui pojille 3/5 ilmoitetuista tapaturmista, tytöille 2/5. Pojille sattui enemmän välituntitapaturmia olivat yleisempiä, tyttöjen tapaturmat painottuvat enemmän liikuntaan.

Joka neljännessä tapaturmassa oli toinen oppilas mukana. Toiselle tahallaan aiheutettuja tapaturmia oli 10 prosenttia. Toiselle tahallaan aiheutettujen tapaturmien osuus vähenee yläluokille mentäessä, alaluokilla niitä oli 11 prosenttia tapaturmista, kun taas yläluokilla niitä oli 8 prosenttia. Pojilla toiselle tahallaan aiheutettuja tapaturmia oli 13 prosenttia, tytöillä 5 prosenttia.

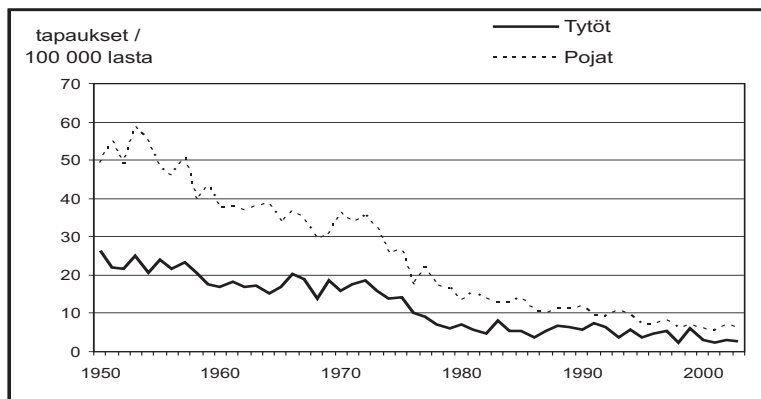
Koulujen tapaturmantorjunta

Hankkeen aikana kehitettiin koulujen tapaturmien torjuntaa. Ammattikorkeakoulujen kanssa tehty yhteistyö havaittiin hyväksi. Opiskelijat tekivät muun muassa riskikartoituksia kouluissa. Myös ensiapukoulutuksessa ammattikorkeakoulut voivat toimia yhteistyökumppaneina.

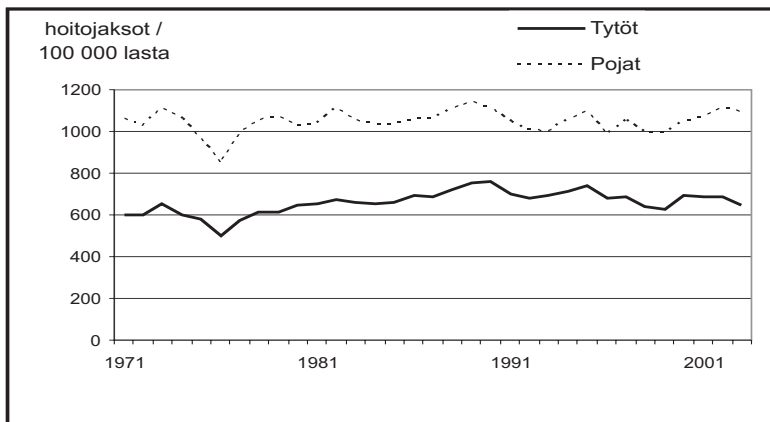
Tapaturmien varalta koulujen tulisi ylläpitää ensiapuvalmiutta ja vakavien onnettomuuksien varalta kriisisuunnitelmaa. Ensiapuvalmius on useilla opettajilla ja terveydenhoitajilla peräisin opiskelualjalta.

Ympäristökävely

Ympäristökävelyt, jossa oppilaat ovat mukana, auttavat aikuisia näkemään ympäristöä lapsen silmin. Se myös opettaa lapsia ottamaan vastuuta turvallisuudestaan ja

Kuva 1. Alle 15-vuotiaiden tapaturmaiset kuolemat 1950–2003, tapaukset/100 000 lasta (Lähde: Stakes Aiheita A511)

Kuva 2. Sairaaloissa hoidetut alle 15-vuotiaat tapaturmapotilaat 1971–2003, hoitojaksot/100 000 lasta (Lähde Stakes Aiheita A511)

Lasten ja nuorten tapaturmaiset kuolemat ovat vähentyneet suuresti. Samaa myönteistä kehitystä ei ole saavutettu vakavien, vuodeosastohoitoa vaativien tapaturmien kohdalla. Hyvästä kehityksestä huolimatta tapaturmat ovat ensimmäisen ikävuoden jälkeen lasten tärkein kuolinsyy ja merkittävä pitkäaikaisen vammaisuuden aiheuttaja.

havaitsemaan riskejä ja reagoimaan niihin. Oppilaille kokemus, että heitä kuullaan, on erittäin arvokas. Näihin ympäristökävelyihin on tärkeä saada mukaan myös kunnan tekninen toimi.

Koulupihat

Välitunnit on tarkoitettu virkistymiseen. Liikkumista, pelaamista ja leikkimistä ei siis pidä rajoittaa, vaan järjestää puitteet turvallisiksi. Mikäli esimerkiksi leikkitelineitä on niukasti, kilpailu niiden käytöstä saattaa johtaa tapaturmiin. Liikennevirtojen ja erilais-

ten toimintapisteiden suunnittelulla voidaan vähentää tapaturmariskejä. Pihasuunnitelmat tehdään kesätilannetta ajatellen. Tiedossa ei ole ainoatakaan suunnitelmaa, jossa olisi paneuduttu talveen, jolloin kuitenkin yleisemmin koulua käydään. Talviliukkauden torjunta, lumen auraus ja lumikinosten sijoittaminen pihalle tulisi suunnitella ottaen huomioon pihan toimivuus ja turvallisuus.

Välituntivalvonnassa tulee painottaa vastuuta turvallisuudesta. Hyväksi menetelmäksi on havaittu välituntivalvojien huo-

mioliivit, joita monet koulut ovat ryhtyneet käyttämään.

Huoltoliikenne ja pihojen auraus välituntien aikana aiheuttavat vaaratilanteita ja tämä tulee estää. Pihan kunnosta vastaavien ja tavaratoimittajien sopimuksiin voitaisiin kirjata kielto ajaa pihalla välituntien aikana tai pihalle voisi sijoittaa liikennemerkin tai muun kieltotaulun.

Liikunta

Pelien säännöt ja välineet tulee muokata ikäluokalle sopiviksi. Kilpapelien välineitä ei tarvita, liikkuminen on tärkeää. Uhkana on kustannussäästöistä johtuva liikuntaryhmien koon kasvaminen. Tämä vähentää opettajan mahdollisuutta valvoa tapahtumia ja toisaalta lisää ahtautta, jolloin esimerkiksi törmäämisvaara kasvaa. Liikuntatapaturmien vähentäminen kouluissa onkin tärkeä haaste etenkin siksi, että liikuntatapaturmat ovat kasvava ongelma myös aikuisväestöllä.

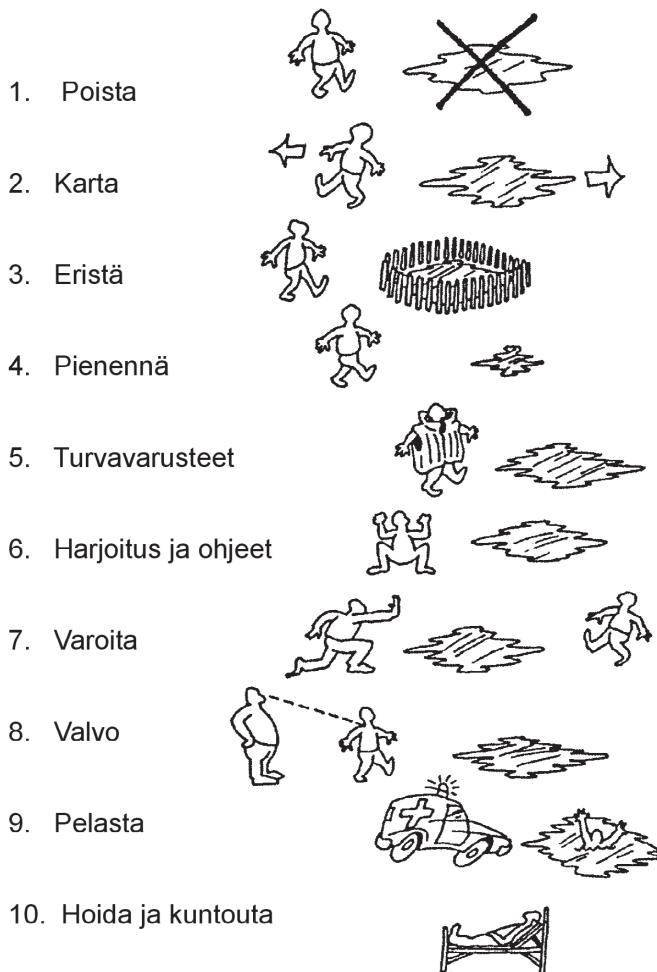
Tapaturmantorjunta kunnassa

Kunta on vastuussa kouluista ja koululaisten turvallisuudesta. Tapaturmien torjunta on luonteeltaan monialaista työtä, johon mukaan tarvitaan koulut, terveystoimi, tekninen toimi ja kunnan johto. Luku-kausittain tulisi pitää turvallisuusasioista neuvottelu, jossa nämä eri osapuolet ovat mukana.

Eri toimijat

Ketkään muut eivät ole niin kiinnostuneita lapsen turvallisuudesta kuin omat vanhemmat. Vanhemmilla olisi varmaan paljon annettavaa lasten turvallisuuden lisäämiseksi. Oman asenteen ja esimerkin lisäksi saattaa löytyä monenlaista ammatillista osaamista. Turvallisuuskysymykset voitaisiin ottaa vanhempienillan teemaksi. Monissa kunnissa on yhteiseksi ympäristön parantamisen kohteeksi otettu koulupihat.

Tapaturmantorjunnan 10 ohjetta

Lisää tietoa

Lounamaa A. Huhtanen P. Kurenniemi M. Salminen S. Heikkilä M-L. Virtanen J. Koulutapaturmien ehkäisy. 2002–2004 toteutettu kehittämishanke. Stakes Aiheita 11/2005, luettavissa verkkojulkaisuna osoitteessa, http://www.stakes.fi/verkkojulk/pdf/Aiheita_11-2005.pdf.

Förebyggande av olycksfall, www.folkhalsan.fi/nyland (olycksfalsprevention)

Evinsalo, Kari. 2004. Näkökulmia turvallisuuskasvatukseen. <http://www.kotitapaturma.fi/jepulis/ope05.htm>.

Yhteystiedot

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes
PL 220, 00531 Helsinki
Puhelin: (09) 396 71
Sähköposti: etunimi.sukunimi@stakes.fi

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen
Kuntien hyvinvointistrategiat -ryhmä
www.stakes.fi/hyvinvointi/khs

Kehittämispäällikkö Kerttu Perttilä
Erikoissuunnittelija Marja Kurenniemi
Projektisihteeri Laila Karppinen

Kansanterveyslaitos
Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn yksikkö
Yksikön päällikkö Anne Lounamaa
Mannerheimintie 66
00360 Helsinki
Puhelin: (09) 4744 8436
anne.lounamaa@ktl.fi

Tämä kortti löytyy osoitteesta <http://www.stakes.fi/hyvinvointi/khs/ideakortit/koulutapaturmienehkaisy.pdf>
Tutustu muihinkin ideakortteihin
<http://www.stakes.fi/hyvinvointi/ymp/deakortit.html>

Korttien lisätilaus laila.karppinen@stakes.fi

Kuva Jorma Pankakoski

Turvallinen koulu

Kaikkien koulujen tulisi paneutua oppilaiden turvallisuuden edistämiseen. Koulutapaturmien ehkäisyhankkeessa kehitetyt työmenetelmät auttavat oman koulun turvallisuustyössä. Hankkeessa kertynyt tieto antaa taustaa pohdittaessa oman koulun tilannetta.

Olisi luontevaa antaa kokonaisvastuu koulutapaturmien torjunnasta oppilashuoltoryhmälle. On myös ehdotettu, että vastuuta voisi kierrättää koko henkilökunnan keskuudessa, jolloin eri toimijoiden näkemykset ja havainnot tulisi otettua huomioon. Näin saataisiin myös kaikki tahot sitoutettua turvallisuuden edistämiseen.

Tapaturmatilanteiden seuranta tulisi sisällyttää koulun arviointiin. Tämä edellyttää,

että koulu tavalla tai toisella seuraa tapaturmatilannetta. Hankkeessa laadittua seurantalomaketta voi hyvin käyttää tähän tarkoitukseen. Koska kunta on viime kädessä vastuussa oppilaiden turvallisuudesta, olisi hyödyllistä yhdistää kaikkien kunnan koulujen tapaturmien seuranta, tehtävän voisi toteuttaa terveydenhoito tai koulutoimi. Koulutapaturmien ehkäisy kunnassa voitaisiin liittää osaksi kunnan turvallisuustyötä.

Tapaturmien kustannusten selvittäminen olisi hyvä keino saada näkyväksi tapaturmien merkitys. Tämä kuitenkin edellyttää, että kerätään tietoa tapaturmien seurauksista, ei ainoastaan sattumistilanteesta, kuten on tämän hankkeen aikana tehty.

Yhteistyössä

